

XXI ASR O'ZBEK QISSACHILIGIDA POETIK IZLANISHLAR SAMARASI

Almirzayeva Yulduz Shoymardon qizi

DTPI "Filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili ta'lim" yo'nalishi 4-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada 21-asr o'zbek qissachiligida badiiy-estetik izlanishlar, poetik ifoda vositalarining boyishi, janr doirasida yuz bergan shakl va mazmun yangilanishlari yoritiladi. Mustaqillikdan so'ng adabiy tafakkurda yuz bergan o'zgarishlar qissa janrida yangi estetik tendensiyalarni yuzaga keltirdi. Erkin A'zam, Muhammad Ali, Xurshid Do'stmuhammad, Ulug'bek Hamdam, Nazar Eshonqul kabi yozuvchilar ijodida poetik izlanishlar orqali inson ruhiyati, ichki kechinmalar, jamiyatlardagi murakkab jarayonlar chuqur ifodalanmoqda. Ushbu maqola zamonaviy qissalarda qo'llanilayotgan ramziy ifoda, falsafiy mushohada, lirizm va psixologik tahlilning badiiy-estetik imkoniyatlarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: o'zbek adabiyoti, qissa janri, poetik tafakkur, ramz, falsafa, psixologik tahlil, badiiy izlanish.

ANNOTATION

This article explores the aesthetic and poetic developments in 21st-century Uzbek short fiction (qissa). Following the country's independence, literary thinking in Uzbekistan has evolved to embrace new trends and styles, particularly within the short novel genre. Writers such as Erkin A'zam, Muhammad Ali, Khurshid Dustmuhammad, Ulug'bek Hamdam, and Nazar Eshonqul have introduced innovative poetic expressions that delve into human psychology, internal emotions, and the complexities of societal transformation. The article analyzes the literary effectiveness of symbolic language, philosophical reflections, lyricism, and psychological analysis in the structure of modern Uzbek qissas.

Keywords: Uzbek literature, qissa genre, poetic thinking, symbolism, philosophy, psychological depth, literary experimentation.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng, adabiy jarayonda ham yangilanish va erkinlik ruhi sezildi. Bu o'zgarishlar adabiy tafakkurning shakllanishiga, mavzular doirasi va ifoda usullariga bevosita ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa, kichik epik janr — qissachilikda bu jarayon yanada yaqqol namoyon bo'ldi. Qissa —

muayyan hajmga ega, lekin badiiy fikrni chuqur ifodalash imkonini beruvchi janr sifatida yangicha qiyofada namoyon bo'la boshladi. Yozuvchilar mazmun va shakl, uslub va struktura jihatidan tajriba qilib, yangi poetik yondashuvlarni sinab ko'rmoqdalar.

1. Qissa janrining yangi bosqichi: mazmun va shakldagi izlanishlar

21-asrda qissa janri an'anaviy realizm doirasidan chiqib, liriko-falsafiy, ramziy, psixologik yo'nalishlarga o'tdi. Adiblar hayotiy voqelikni emas, balki insonning ichki dunyosi, qalb olamini aks ettirishga e'tibor qaratmoqdalar. Bu borada Erkin A'zamning ijodi alohida o'rinni egallaydi. Uning "Odamlar nima deydi?", "So'nggi o'q", "O'zbekning o'lishi qiyin" kabi qissalarida zamonaviy odamning jamiyat bilan ziddiyatlari, ichki bo'linishlari, tanlov oldidagi turg'un holatlari teran poetik til orqali ifodalanadi.

Bu asarlarda syujetdan ko'ra ruhiy holat, ichki monolog va ramziy mazmun ustuvor. Har bir qahramon harakati – ichki kechinmaning tashqi ko'rinishidir.

2. Poetik ifoda va ramz: Nazar Eshonqul fenomeni

Nazar Eshonqul qissalari o'zbek nasrida yangicha yo'nalish — ramziy-falsafiy nasrning shakllanishida muhim bosqichdir. Uning "Qorquv", "Ko'lankalar", "Shohi so'z" kabi asarlarida realistik tasvirlar o'rnini ramzlar, ishoralar, subyektiv tafsirlar egallaydi.

Masalan, "Qorquv" qissasida qo'rquv degan his jamiyatdagi bosim, inson ruhiyatining tanazzulga yuz tutishi va hatto siyosiy metafora sifatida talqin qilinadi. Ramziy obrazlar orqali u universal g'oyalarga murojaat qiladi. Yozuvchi har bir syujet detalini ma'naviy-falsafiy tushunchalar bilan boyitadi.

3. Falsafiy va liriko-psixologik izlanishlar

Xurshid Do'stmuhammadning ijodi — qissachilikda filosofik poetikaning namunasi sifatida baholanishi mumkin. Uning "Jimjitlik", "Aytishlaricha", "Qadimgi qadam izlari" kabi asarlarida muallif o'quvchini bevosita mushohadaga chorlaydi. Bunday qissalarda syujet kam, ammo ruhiy va falsafiy og'irlik yuqori.

Ulug'bek Hamdam asarlarida esa lirizm ustuvor. "Sirli yelkan", "Ko'ngil ko'zlari", "Dunyo" kabi qissalarda ifoda vositalari orqali qahramon ruhiy holati nozik tuyg'ular bilan tasvirlanadi. She'riy nasr unsurlari, parcha-parcha ifodalar, ichki kechinmalarining nozik tahlili bu uslubga xosdir.

4. Psixologizmning kuchayishi va yangi qahramon

21-asr o'zbek qissalarida psixologik izlanishlar asosiy yo'nalishga aylandi. Qahramonlar endi jamiyat bilan emas, balki o'z ichki dunyosi bilan kurashadi. Muhammad Ali qissalarida inson ichki kechinmalari, o'zligini anglash, tarixiy xotira va zamonaviylik ziddiyati asosiy mavzuga aylangan. U "Charxpalak", "Yolg'izlar",

“Oq sir” kabi qissalarda o‘zbek qissachiligiga yangi — egzistensial izlanish ruhini olib kirgan yozuvchilardan biridir.

21-asr o‘zbek qissachiligida poetik izlanishlar janrning badiiy-estetik imkoniyatlarini yanada kengaytirdi. Ramz va falsafaning kuchayishi, lirizm va psixologizmdan foydalanish yozuvchilarning hayotga yangicha qarashini ifoda etmoqda. Qissa — bugungi adabiy tafakkurda shunchaki voqeani hikoya qiluvchi emas, balki insonni anglashga, ong va qalbgga kirib borishga xizmat qiluvchi chuqur san’at shakliga aylangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Azimov, H. Qissa haqida mulohazalar. – Toshkent: Fan, 2004.
2. Do‘stmuhammad, X. Adabiy tahlil va tafakkur. – Toshkent: Yozuvchi, 2010.
3. Hamdam, U. She’riy nasr tajribalari. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 2015.
4. A‘zam, E. Odamlar nima deydi? – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.
5. Eshonqul, N. Qorquv. – Toshkent: Akademya nashr, 2017.
6. Muhammad Ali. Charxpalak. – Toshkent: Adabiyot, 2020.
7. Xasanov, O. Zamonaviy o‘zbek adabiyotida psixologizm. – Samarqand, 2021.
8. Mamarasulov, H. Qissa: janr va zamon. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018.
9. Turaqulov, T. Badiiy tafakkurda yangilanish tamoyillari. – Qarshi, 2019.